

Sten i det danske landskab

Forfatter: Per Smed

Udgivet af Davinde Stenmuseum, 2024, 267 sider

Vejledende udsalgspris: 284 kr.

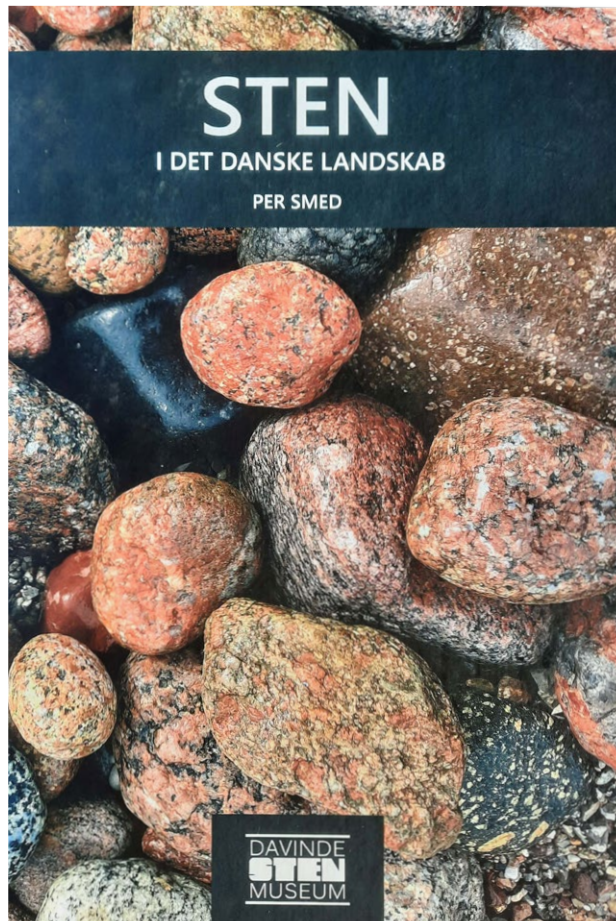
BOGANMELDELSE AF HENRIK J. GRANAT, GEUS

Nogle gange bliver to plus to fem: Hvad er gin uden tonic? Fløde løfter jordbær til en himmerigsmundfuld. Når tørv møder pladetektonik, kan udkommet være diamant. I femte reviderede udgave af 'Sten i det danske landskab' beriges Per Smeds klassiske stenbog med Sven Madsens superflotte fotografier og løfter danskernes stenbog nummer et til højere niveau.

Jeg har slidt to tidligere udgaver op af Sten i det danske landskab, der i daglige tale blot kaldes 'Per Smeds stenbog'. Den første (tredjeudgaven) fordi jeg som nyuddannet geolog på strandtur med familie eller venner hele tiden fik stukket sten op under næsen og spurgt: Hvad er det for en sten og hvor kommer den fra? Min anden (fjerde udgave) købte jeg, fordi jeg ville bruge nyeste litteratur i forsøget på at udpege ledeblokke blandt Danmarks største vandreblokke, som fik samlebetegnelsen kæmpesten. Det er jo der, den gode geologiske historie ligger gemt, når du kan fortælle, hvorfra stenen stammer og blev samlet op af gletsjeren i istiden.

I denne femte udgave står billederne helt skarpt, større end tidligere og i naturtro farver, så du kommer langt blot ved sammenligning, når du vil bestemme en strandsten og udlede noget fornuftigt om dens dannelse og herkomst i det norske, svenske eller finlandske grundfjeld. Suppleret med Per Smeds kortfattede og præcise beskrivelser af karakteristika, hvoraf de vigtigste på pædagogisk vis er fremhævet med kursiv, er du godt hjulpet i den svære kunst at bestemme sten fra strand og mark. 170 knytnævestore stentyper beskrives i tekst og billeder, så de kan hjemstedsbestemmes. Sten i det danske landskab udkom første gang i 1988. Med femteudgaven har en ny generation af stenentusiaster har fået deres stenbog.

Sten i det danske landskab består af to næsten uafhængige dele. Første halvdel har karakter af lærebog, hvor du gennem seks kapitler nærmest nænsomt får forklaret om magma og mineraler, pladetektonik og bjergkædefoldning, det skandinaviske grundfjeld og istidens isfremstød, der formede det danske landskab og bragte sten og ledeblokke til landet. De vigtigste

kildeområder for ledeblokke præsenteres på geologiske kort. Transportvejene for sten og blokke gennemgås gletsjerfremstød for gletsjerfremstød. Lige det afsnit synes lovlig teksttungt og kan med fordel suppleres med Houmark-Nielsens palæogeografiske kort, der viser isudbredelser under de seneste istidens forskellige isfremstød. Houmark-Nielsens isfremstød findes senest præsenteret i den læseværdige mursten 'Istiden i det danske landskab, 2021' men også og mere oversigtligt i A4-hæftet GEOVIDEN 2/2005, der ligger tilgængeligt på GEUS' hjemmeside. Per Smeds stenbog indledes af en praktisk stenøvelse på en strand, hvor du ender med at have lært fem hovedgrupper blandt

sten og bjergarter at kende: De sedimentære, de magmatiske og de metamorfe bjergarter. Flint udgør den fjerde gruppe. Og hvad er så den femte gruppe? De ubestemmelige! Men den bunke bliver helt sikkert mindre i takt med, at du gør dig fortrolig med Per Smeds stenunivers.

I anden halvdel findes beskrivelserne af de enkelte stentyper, hvor fokus naturligt nok rettes mod porfyre, ignimbriter, basalter og doloritter samt selvfølgelig granitter, da det er blandt disse stentyper, de fleste ledeblokke findes. Afsnittet indledes af stennøgler for porfyre og granitter med blå kvarts, samt kortfattede oversigter over sorte magmabjergarter og lyse granitter. Stenbeskrivelserne afsluttes med mindre afsnit om henholdsvis de metamorfe og de sedimentære bjergarter. De flotte fotos fanger blikket. Men, som det understreges meget tydeligt, **man bør ikke nøjes med at se på billedet**. Man skal forsøge at finde de træk i stenen, som beskrivelsen nævner med ord. Jo mere du kan få til at stemme, jo større sikkerhed har du for et godt resultat. 170 styks er et ambitiøst mål for en stensamler. Men tænk at eje dem alle! Hvis hyldepladsen er sparsom, ville jeg vælge konglomeraterne at kaste samlermanien over. Der vises seks håndstykker, og de er ekstraordinært smukke.

Agat-konglomeratet står øverst på min ønskeliste. En udpræget stensamler-sjældenhed!

Bogens omslag er hårdt og smukt. Størrelsen er kompakt og mindre end A4. Samlet set har du en håndbog, der tager sig godt ud i boghylden, men som også kan tåle transport i en turrygsæk og opslag på en strand. Bag omslagets forside finder du dels oversigt over jordens historie fra dens opståen for 4567 millioner år siden og dels livets udvikling fra Kambrium til nu. I bagsideomslaget findes et oversigtskort over kildeområderne for de vigtigste nordiske ledeblokke med pile der antyder transportvejene mod Danmark.

Sven Madsen, som har taget de fleste af stensamlerne, kender vi fra den flotte hjemmeside Svens StrandstensSite: rapakivi.dk. Samt i denne sammenhæng nok så relevante 'Lær at elske RAPAKIVI', som er bog nummer et fra 2022 udgivet af Davinde Stenmuseum. Sten i det danske landskab er udkommet som nummer to. Norske blokke og sedimentære blokke er temaet i andre to af de planlagte fem udgivelser.

Stor og gentagen ros til Davinde Stenmuseum og Inga Sørensen for at tage initiativet til denne bogserie. Projektet er støttet af Dansk Geologisk Forening og VELUXFONDEN.